

Fokplan is resultaat van bedrijf, ondernemer, fokdoel en type koe

F1 en daarna?

De meeste heterosis ontstaat door te kruisen met rassen die niet verwant zijn aan hf

Wat begon als een hype lijkt een blijvertje te zijn in de Nederlandse veehouderij: kruisen. De eerste keer kruisen is daarbij het gemakkelijkst, maar wat komt er na de F1? Een driewegkruising geeft een hoge heterosis, maar welke rassen passen het best en welke stieren moet je dan selecteren?

tekst **Alice Booij**

Vraag aan Les Hansen hoe veehouders te werk moeten gaan met kruisen en de Amerikaanse professor van de Universiteit in Minnesota heeft een pasklaar antwoord. 'Ik zou kiezen voor een driewegkruising. Met vier rassen heb je wellicht nog wat meer heterosis, maar het is niet gemakkelijk om vier verschillende rassen te vinden die ver genoeg van hf afstaan en ook allemaal in je fokdoel passen. Drie rassen is overzichtelijker.'

Weinig verwantschap met hf

De afgelopen jaren leidde Hansen onderzoeken met honderden kruislingkoeien op commerciële melkveebedrijven. Hij kreeg zo een goed idee van de rassenkeuze in kruisingschema's. 'Wanneer je in een

low-input-graassysteem werkt, zoals in Nieuw-Zeeland, werkt jersey goed. Een jersey is wat kleiner en verbetert de vruchtbaarheid en levensduur ten opzichte van hf', zegt hij.

'Maar in de vrij intensieve systemen, zoals in Amerika en ook Nederland, werken andere rassen beter.' Die andere rassen zijn: Alpenrassen, brown swiss, montbéliarde en fleckvieh en aan de andere kant de Scandinavische rassen, zoals Zweeds en Noors roodbont. 'Ze staan in verwantschap heel ver van hf af, waardoor de heterosis maximaal is.'

De persoonlijke voorkeur van Hansen gaat niet uit naar de eiwitrijke en sterk gebeende brown swiss. 'Die is groot en heeft veel frame. Veehouders die kruisen,

willen ook koeien met wat minder formaat. Bovendien krijg je met brown swiss, net als met jersey, heel aparte kleuren in de veestapel. Er zijn veehouders die dat niet willen.'

Alpenrassen en Scandinaviërs

In de eerste kruising na hf geeft Hansen de voorkeur aan een van de Scandinavische rassen. 'Daarmee breng je er meteen gemakkelijke geboorten in, vruchtbaarheid door heterosis en een kleinere koe.' De Alpenrassen zou hij bij voorkeur inzetten op de F1's. 'Het afkalven is wel een aandachtspunt bij montbéliarde en fleckvieh, maar de Scandinaviërs hebben een heel elastisch kruis, ook al zijn de koeien wat kleiner geworden.'

Nog een reden om een Scandinavische stier als eerste kruislingstier te gebruiken, is het feit dat de F1 in type en functionaliteit nog het meest op hf lijkt. 'Dat maakt de acceptatie voor kruisen gemakkelijker. Bij de Alpenrassen kan het even duren om dat type koe mooi te vinden, vooral als je bent opgegroeid in een hf-cultuur.'

Hansen noemt het jongvee van de montbéliarde- of fleckviehkruislingen 'vleesvee'. 'Ze kalven in een vrij zware conditie af en met een flinke voorhand. Ze maken pas echt een mooie uier na het kalven en

Jan Hendriksen: 'Geen afvoer door vruchtbaarheid en uiergezondheid'

Hf x fleckvieh x brown swiss, dat is de kruising waar Jan Hendriksen uit Blankenham voor heeft gekozen in zijn veestapel met 170 melk- en kalfkoeien. 'Geen ras is verkeerd, pak het ras dat het best bij je past. Iedereen heeft zo zijn eigen voorkeur, maar gebruik wel de beste stieren uit dat ras.'

Het is voor de melkveehouder een zoektocht geweest welk type kruising het beste bij hem past. Hendriksen startte door mee te doen aan een kruisingsproef met fleckvieh. 'Ik houd wel van bespiegeling, dus deze kruisingskoe stond me prima aan.' Hij had toen nog geen plan van hoe het verder zou moeten na de eerste kruising. 'Ik heb gekozen voor

Noors roodbont op de F1, omdat de kalveren daarvan heel gemakkelijk geboren worden.'

Inmiddels melkt hij de kalveren uit de combinatie hf x fleckvieh x Noors roodbont. 'Ze hebben een prima productie, maar ik vind ze te klein. Ik heb nog wel steeds een hf-bril op. Daarom heb ik brown swiss als derde ras toegevoegd.' De cyclus is inmiddels weer rond door het aan de melk komen van de F3-kalveren, de dochters van hf-stieren. 'Hf moet erbij blijven om de uivorm en de productie te verbeteren. Maar ik let dan helemaal niet meer op de vruchtbaarheid en gezondheidskenmerken van zo'n stier. Met de heterosis heb ik dat helemaal opgelost.'

De kengetallen op het bedrijf spreken tot de verbeelding. De 170 koeien produceren gemiddeld 9000 kg melk met 4,40% vet en 3,60% eiwit, een tussenkalftijd van 370 dagen en een laag celgetal. 'Vruchtbaarheid of uiergezondheid zijn bij ons geen redenen meer voor afvoer.' Ondanks dat hij 40 procent van zijn koeien insemineert met Belgisch witblauw, heeft Hendriksen nog de ruimte om

vaarskalveren of drachtige vaarzen te verkopen. 'In de eerste lactatie valt minder dan vijf procent van de vaarzen uit, waardoor het vervangingspercentage gewoon laag is.' Het betekent dat de melkveehouder vrij weinig jongvee opfokt. 'Dat is weer een voordeel als je naar de toekomst kijkt; met onze BEX komen we hierdoor heel goed uit.' Ook over de voerefficiëntie is hij positief. 'Het zijn koeien die gedurende de lactatie niet veel in conditie veranderen, daarmee haal je een goede efficiëntie.'

Had hij die resultaten ook met hf kunnen halen? 'Met hf zouden we ook goed kunnen boeren, maar op het gebied van gezondheid en vruchtbaarheid hadden we niet op korte termijn deze resultaten gehaald', geeft hij aan. Hij voegt er wel aan toe dat het management ook met kruislingen goed op orde moet zijn. 'Ook kruislingen hebben goed ruwvoer nodig. Sterker nog: bij matig ruwvoer produceert een hf wel door, ten koste van zichzelf. Een kruisling zal dalen in productie. Een matig management mag dus geen excuus zijn om met kruisen te beginnen.'

verliezen dan ook hun babyvet. In de tweede lactatie staat er trouwens wel een echt fraaie en sterke melkkoe, maar je moet er eerst doorheen kunnen kijken', is Hansens ervaring.

Over de raskeuze in de derde kruising heeft Hansen geen enkele twijfel. 'Zonder twijfel is dat hf, hf is superieur in melkproductie en in uiers. Dat heb je dan ook weer nodig.'

Melkrijkheid behouden

Juist die melkrijkheid noemt Walter Liebregts van sperma-importeur Koole & Liebregts belangrijk bij de keuze van de rassen. 'Bij veehouders is de drang om veel te melken groot, groter dan vijf jaar geleden', signaleert hij. 'Ze willen geen 8000, maar 9000 of 10.000 kilo melk per koe, mits het probleemloos kan.'

Hij noemt het ras, het systeem van kruisen en de stieren de drie keuzes die belangrijk zijn voor succes. 'Wil je een uniforme veestapel, kies dan voor een tweewegkruising. Ga je voor het maximale economische voordeel, ga dan voor de driewegkruising.' Naast hf kiest hij voor montbéliarde en Zweeds roodbont. 'Hoe hoger de inteelt in de verschillende rassen is, hoe groter de heterosis.' Hansen voegt daaraan toe dat deze heterosis niet in de fokwaarden tot uiting komt. 'Je krijgt als veehouder dus meer dan de fokwaarde belooft.'

De juiste stier kiezen uit elk ras is een kwestie van fokdoel, aldus Liebregts. 'Kies de stier die in je fokdoel past. Dat fokdoel kan bijvoorbeeld zijn: streven naar meer eiwit of streven naar betere benen. Bin-

nen de rassen is er variatie genoeg, maar houd wel vast aan de melkrijkheid.'

Van fokdoel naar kruisingsplan

Hans Kerkhof van sperma-importeur Xsires benadrukt dat het ideale kruisingschema voor elke veehouder weer anders is. 'Je moet je eerst afvragen welk type koe je wilt hebben en wat er bij jou en je bedrijf past. Pas als je daarop een antwoord hebt, kun je een kruisingsplan maken.'

Volgens Kerkhof is het ontbreken van zo'n plan een van de grootste valkuilen bij het kruisen. 'Een F1 is eigenlijk altijd wel succesvol, zo'n paring kan iedereen wel maken, maar dan is het zaak om een goed doordacht kruisingschema te hebben. In de praktijk blijkt dat er met het maken van de goede keuzes geen teleurstellingen zijn.'

Kerkhof ziet in de Nederlandse praktijk dat er vooral voor een driewegkruising gekozen wordt. De volgorde van de verschillende rassen maakt volgens hem niet uit. 'Het is maar net wat je wilt. Is het belangrijkste geboorteverloop, kies dan een Noorse roodbonte of een fleckvieh wanneer het een zware koe moet zijn.'

Ook Marieke de Weerd van CRV geeft aan dat er vele wegen leiden naar de ideale koe voor elk bedrijf. 'We zien in de praktijk alle denkbare mogelijkheden met kruisen, er is geen kruisingschema dat eruit springt.'

Bijna elke veehouder heeft er de afgelopen jaren wel over nagedacht of kruisen een optie is om de veestapel te verbeteren. 'We zien dat het aantal inseminaties van andere rassen niet toeneemt door meer

bedrijven, wel door meer koeien per bedrijf.' Daarbij signaleert ze ook dat veel bedrijven die kruisen dat met een gedeelte van de veestapel doen. 'Bij 35 procent van de kruisende bedrijven gaat het om 10 tot 20 procent van de koeien.'

F1-dieren melken

Omdat veel bedrijven 'zoekende' zijn, springen ook de CRV-fokkerijadviseurs bij, zo geeft De Weerd aan. 'Ze geven achter de koe per dier advies welke stier van welk ras het beste zou passen. Hiervoor gebruiken ze het fokdoel van de veehouder, de gezondheids- en productiegegevens van het dier en natuurlijk het exterieur.' Bij een veehouder die een zelfredzame koe wil fokken, krijgt een koe die zeer melktypisch is en de productie lastig aankan, bijvoorbeeld een fleckviehstier als advies. 'De veehouder bepaalt zelf het ras, wij informeren bijvoorbeeld ook over het mrij-ras, dat qua rendement met een hoog eiwitgehalte en een hogere omzet en aanwas zeker wat te bieden heeft. Binnen kruisen wordt mrij onderbelicht.'

De Weerd wil naast alle bekende kruisingsvormen ook nog de optie noemen om alleen F1-dieren te gaan melken. 'Die werken zonder twijfel goed in de praktijk. Wanneer je deze dieren insemineert met een Belgisch witblauwe en een gedeelte van de veestapel zuiver hf houdt, kun je deze met gesekst sperma de volgende generatie F1-dieren laten leveren. Het is een systeem dat zeker bij veehouders zal passen die focussen op rendement en geen gevoelens hebben voor kleur, afstamming of bloedvoering.'

Een driewegkruising levert steeds een hoge heterosis, maar vraagt kennis van drie verschillende rassen

